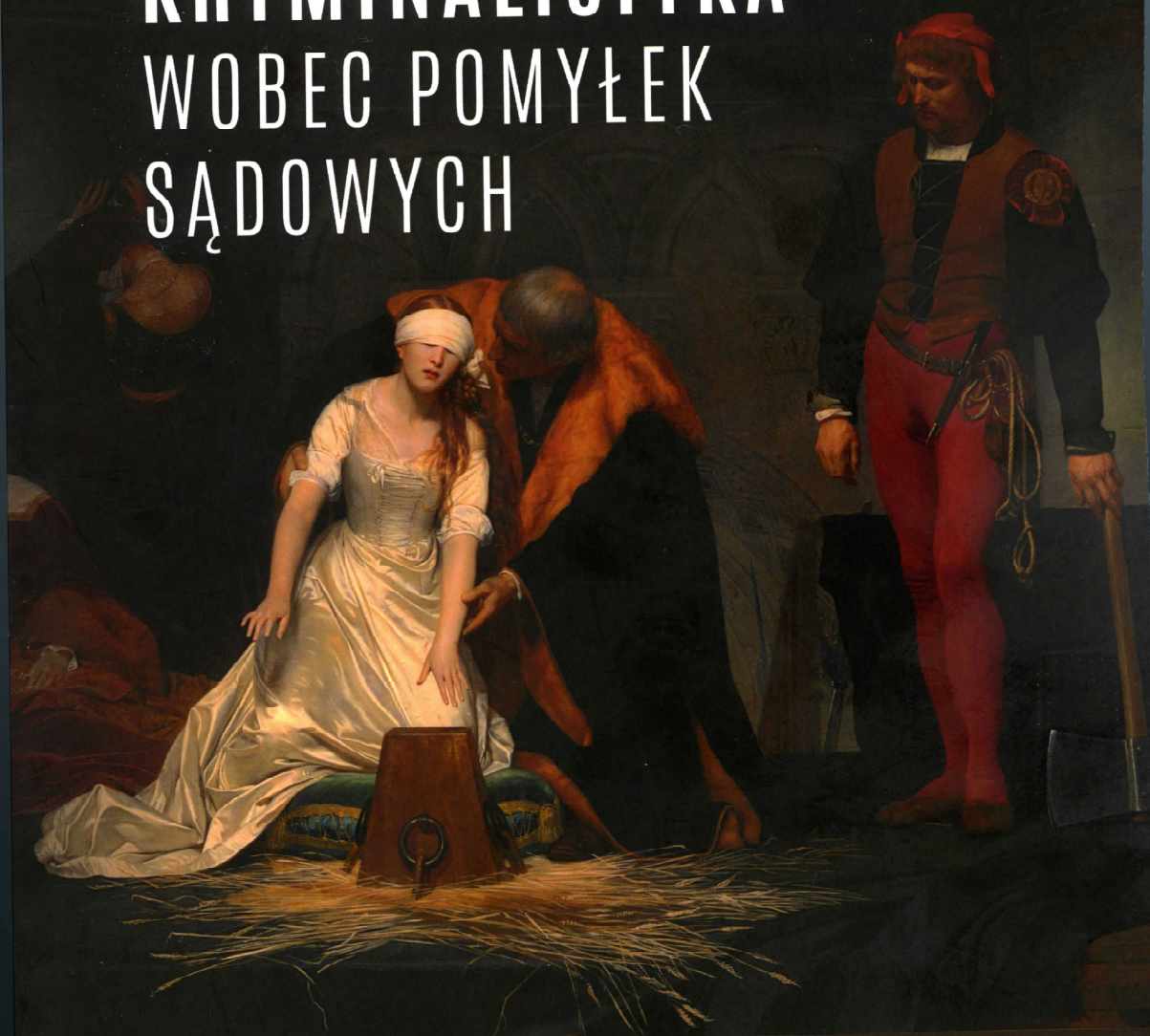

Rédakcja
VIOLETTA KWIATKOWSKA-WÓJCIKIEWICZ
LESZEK STĘPKA

KRYMINALISTYKA WOBEC POMYŁEK SĄDOWYCH

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersYTETU
MIKOŁAJA KOPERNIKA

Kryminalistyka wobec pomyłek sądowych

Redakcja
Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz,
Leszek Stępka

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu
MIKOŁAJA KOPERNIKA

Toruń 2021

Publikacja recenzowana

Redaktor

Anna Mądry

Projekt okładki

Łukasz Aleksandrowicz

Skład

Dariusz Żulewski

ISBN 978-83-231-4650-6

eISBN 978-83-231-4651-3

DOI <https://doi.org/10.12775/978-83-231-4651-3>

© Copyright by Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń 2021

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

tel. 56 611 42 95, fax 56 611 47 05

e-mail: wydawnictwo@umk.pl

www.wydawnictwo.umk.pl

Dystrybucja: ul. Mickiewicza 2/4, 87-100 Toruń

tel./fax: 56 611 42 38

e-mail: books@umk.pl

Druk i oprawa: Drukarnia Wydawnictwa Naukowego UMK

Spis treści

Wprowadzenie	1
Wykaz skrótów	3
Wykaz literatury	5
Wykaz orzecznictwa	7
Wykaz przepisów	9
Wykaz tabel	11
Wykaz rysunków	13
Wykaz załączników	15
Wykaz tabeli	17
Wykaz wykresów	19
Wykaz map	21
Wykaz fotografii	23
Wykaz filmów	25
Wykaz dźwięków	27
Wykaz symboli	29
Wykaz skrótów	31
Wykaz literatury	33
Wykaz orzecznictwa	35
Wykaz przepisów	37
Wykaz tabel	39
Wykaz rysunków	41
Wykaz załączników	43
Wykaz tabeli	45
Wykaz wykresów	47
Wykaz map	49
Wykaz fotografii	51
Wykaz filmów	53
Wykaz dźwięków	55
Wykaz symboli	57
Wykaz skrótów	59
Wykaz literatury	61
Wykaz orzecznictwa	63
Wykaz przepisów	65
Wykaz tabel	67
Wykaz rysunków	69
Wykaz załączników	71
Wykaz tabeli	73
Wykaz wykresów	75
Wykaz map	77
Wykaz fotografii	79
Wykaz filmów	81
Wykaz dźwięków	83
Wykaz symboli	85
Wykaz skrótów	87
Wykaz literatury	89
Wykaz orzecznictwa	91
Wykaz przepisów	93
Wykaz tabel	95
Wykaz rysunków	97
Wykaz załączników	99
Wykaz tabeli	101
Wykaz wykresów	103
Wykaz map	105
Wykaz fotografii	107
Wykaz filmów	109
Wykaz dźwięków	111
Wykaz symboli	113
Wykaz skrótów	115
Wykaz literatury	117
Wykaz orzecznictwa	119
Wykaz przepisów	121
Wykaz tabel	123
Wykaz rysunków	125
Wykaz załączników	127
Wykaz tabeli	129
Wykaz wykresów	131
Wykaz map	133
Wykaz fotografii	135
Wykaz filmów	137
Wykaz dźwięków	139
Wykaz symboli	141
Wykaz skrótów	143
Wykaz literatury	145
Wykaz orzecznictwa	147
Wykaz przepisów	149
Wykaz tabel	151
Wykaz rysunków	153
Wykaz załączników	155

Ofiarom organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości

MACIEJ HENRYK GÓRNY*

Optymalizacja czynności wstępnych przed przesłuchaniem z wykorzystaniem cybernetyki – wybrane aspekty

Niewykorzystywanie istniejących i prawdziwych – choć „tylko”
probabilistycznych – informacji powoduje m.in. to,
że akty oskarżenia są kierowane przeciwko ludziom niewinnym, a wyroki
sądowe nie są tak często sprawiedliwe, jak by mogły być.
Czy godzi się zatem stosować wyłącznie tradycyjne metody
dochodzenia przestępstw w sytuacji,
gdy istnieją stosunkowo proste możliwości ich ulepszenia?

Mirosław Owoc

Wprowadzenie

Przesłuchanie jest to procedura (czynność) dowodowa, w wyniku której
otrzymuje się dowody osobowe w postaci zeznań i wyjaśnień. Przesłuchanie

* Maciej Henryk Górny, doktor nauk prawnych, adiunkt, Zakład Kryminologii
Stosowanej, Wydział Administracji i Bezpieczeństwa, Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim, <https://orcid.org/0000-0002-1764-123X>.

jest z jednej strony dość szeroko opisane w literaturze kryminalistycznej. Z drugiej strony praktyka, zarówno dochodzeniowo-śledcza, jak i sądowa, pozostawia sporo do życzenia. Mimo że przesłuchanie stanowi operację złożoną i jest jedną z najważniejszych czynności procesowych, to wielu praktyków (zwłaszcza młodych) uznaje przesłuchanie za czynność łatwą, nad czym ubolewa się czasem w literaturze¹. Z tym większą nonszalancją podchodzi się do czynności wstępnych przed przesłuchaniem. Zeznania często stanowią główne dowody w sprawie, a organa podchodzą do nich bez należytego krytycyzmu, zwłaszcza jeżeli chodzi o pomówienia skonfliktowanych współoskarżonych. Powszechnie dziś potępia się (kojarzone z „ciemnym” średniowieczem) uznawanie przyznania się za kluczowy z dowodów. Natomiast obciążające zeznania traktuje się obecnie często jak koronę dowodów. Jednocześnie szacunek dla słowa i dla prawdomówności w dzisiejszych czasach jest dość niski, a kary za kłamliwe zeznania stosunkowo niewielkie (nawet po nowelizacji) i rzadko egzekwowane, co jest szczególnie oburzające w przypadku kłamliwych oskarżeń. W średniowieczu za kłamliwe oskarżenia można było położyć głowę, znacznie poważniej traktowano też ich religijne konsekwencje. Można więc zapytać: które czasy są „ciemne”, a które „jasne” w dążeniu do prawdy? Czy nie cofnęliśmy się do czasów sprzed Kodeksu Hammurabiego, który już na wstępie wprowadzał karę śmierci dla kłamliwych oskarżycieli? Niestety nie brakuje w polskich służbach i władzach śledczych osób kontynuujących niechlubne i skompromitowane komunistyczne i socjalistyczne tradycje w podejściu do praktyki służbowej².

Tym bardziej trzeba więc zadbać o jakość samych przesłuchań. Krokiem do tego jest troska o jakość czynności wstępnych, zwłaszcza

¹ E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003, s. 197.

² Zob. <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/pan-chce-postawic-czlowieka-w-rolu-boga-sprawa-zofii-w/d5n2jdt> [dostęp: 1.11.2019]. Szef „Archiwum X” niespecjalnie nawet stara się ukrywać swoją pogardę dla elementarnych zasad praworządności i etyki. Bogdan M. co prawda deklaruje, że uznaje zasadę domniemania niewinności, ale w swojej deklaracji jest równie wiarygodny jak grany przez Stanisława Tyma Ryszard Ochódzki, prezes Klubu „Tęcza”, deklarujący, że „Szczerość w naszym klubie to norma” (Miś w reżyserii Stanisława Barei).

przygotowawczych, w stosunku do przesłuchania. Zagadnienia te poruszał w swojej rozprawie doktorskiej autor niniejszego tekstu³.

1. Cybernetyka

Cybernetyka jest nauką o sterowaniu⁴. Sterowanie to „wywieranie pożądanego wpływu na określone zjawiska”⁵. Można też zdefiniować sterowanie jako wywieranie celowego wpływu na określone zjawiska⁶.

W szeroko rozumianej cybernetyce mieszczą się teorie informacji (zarówno ilościowa Shannona, jak i jakościowa Mazura, a także ekonomiczne teorie informacji, badające ich wartość finansową), teoria systemów, teoria gier, optymalizacja, badania operacyjne etc. Jest to nauka analityczna, pozwalająca spojrzeć na problemy systemowo i holistycznie. W szeroko rozumianej cybernetyce można znaleźć zarówno gotowe rozwiązania/narzędzia (jak w badaniach operacyjnych), jak i przede wszystkim ogólne wytyczne, „metametody” – metody służące tworzeniu i ocenie innych metod. Szczególnie warte uwagi są osiągnięcia Polskiej Szkoły Cybernetyki. Marian Mazur, jej twórca, stworzył teorię systemów autonomicznych/układów samodzielnych i opierające się na niej: cybernetyczną teorię decyzji i cybernetyczną teorię charakteru. Nie ma konsensusu co do tego, co stanowi największe osiągnięcie Mazura. Autor niniejszego artykułu (podobnie jak Józef Kossecki) uważa, że jest to jakościowa teoria informacji. Józef Kossecki, najwybitniejszy kontynuator Mazura, stworzył m.in. cybernetyczną teorię norm i motywacji społecznych. Polscy cybernetycy prawa zajmowali się głównie teorią i filozofią prawa. Niektóre z ich osiągnięć (*ad exemplum*:

³ M. H. Górny, „Optymalizacja czynności kryminalistycznych”, niepublikowana dysertacja doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. Anny Koziczak, prof. UKW i obroniona na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego 8.12.2016 r.

⁴ M. Mazur, *Cybernetyczna teoria układów samodzielnych*, Warszawa 1966, s. 12.

⁵ Ibidem.

⁶ Po raz pierwszy, jak się zdaje, definicję taką zaproponował Józef Kossecki – kontynuator prac Mariana Mazura – podczas wykładu otwartego, który wygłosił 11.05.2010 r. w Warszawie.

rozważania Franciszka Studnickiego o przekazywaniu sygnałów i mechanizmach orientacji pośredniej czy rozważania Andrzeja Kiszy o szumach) mogą mieć pewne przełożenie na kryminalistykę, ale raczej w znikomym stopniu na przygotowanie przesłuchania. Z zarysem historii cybernetyki prawniczej oraz historii wykorzystania cybernetyki na gruncie prawnym, prawniczym i kryminalistycznym można zapoznać się w artykule pt. *Cybernetyczne spojrzenie na prawo – przyczynek do historii cybernetyki prawniczej*⁷.

2. Optymalizacja

Optymalizacja⁸ (łac. *optimus* – najlepszy) to proces znajdowania optymalnego, tj. najlepszego w danych warunkach, rozwiązania. Pisząc ściślej: optymalizacja to proces znajdowania takiej wartości zmiennej niezależnej, przy której – przy zachowaniu zadanych parametrów – wartość zmiennej zależnej będzie najkorzystniejsza, a więc osiągnie maksimum (gdy chodzi o zjawisko pożądane) bądź minimum (gdy chodzi o zjawisko niepożądane). Zmienna niezależna to inaczej wielkość decyzyjna, wielkość zależna to wielkość kryterialna. Parametry są to wielkości ograniczające klasę możliwych rozwiązań. Dzielą się na warunki (okoliczności, które należy mieć na uwadze przy wykonywaniu zadania) oraz wymagania (żądania, jakie należy spełnić). Celem optymalizacji może być zwiększenie skuteczności czynności kryminalistycznych. Do parametrów można wówczas zaliczyć ograniczenia nakładane przez prawo i etykę, ale również czas, koszty (zarówno finansowe, jak i organizacyjno-kadrowe oraz społeczne).

Optymalizować można też konkretne postępowania oraz poszczególne czynności w ich ramach (w tym naturalnie przesłuchania oraz czynności wstępne przed przesłuchaniami). Podczas optymalizowania poszczególnych czynności należy uwzględnić parametry i cele całego postępowania.

⁷ M. H. Górny, *Cybernetyczne spojrzenie na prawo – przyczynek do historii cybernetyki prawniczej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2017, t. 69, z. 2, s. 225–254.

⁸ M. Mazur, *Cybernetyka a zarządzanie*, Warszawa 1969, s. 115, 119; idem, *Terminologia techniczna*, Warszawa 1961, s. 83, 84, 142.

O znaczeniu optymalizacji tak pisał wybitny polski filozof: „Sądzę, że najważniejszą sferą techniki jest dziś ta, która sprzyja przetrwaniu naszej cywilizacji. Nie mam przy tym na myśli żadnej konkretnej dziedziny techniki, lecz pewne analogiczne poczynania w różnych jej dziedzinach. Nazwałbym je zabiegami optymalizacyjnymi”⁹. Rzecz jasna uwagi poczynione przez Bogusława Wolniewicza w stosunku do techniki można (i należy) odnosić również do taktyki, do działań organizacyjnych, zarządczych etc.

3. Typowe czynności wstępne

Do typowych czynności wstępnych przed przesłuchaniem można zaliczyć:

- a) zbieranie danych operacyjnych,
- b) rozpytanie,
- c) ustalenie powiązań między osobami przesłuchiwanymi (oraz ewentualnie innymi osobami istotnymi dla sprawy),
- d) wyznaczenie wstępnych profilów osób przesłuchiwanym,
- e) wyznaczanie kolejności przesłuchania,
- f) układanie wstępnej listy pytań wraz z wariantami,
- g) dobór miejsca i czasu przesłuchania,
- h) dobór odpowiednich przesłuchujących i ewentualny podział ról między nich.

Czynności te występują we wzajemnym uwikłaniu. Rozpytanie czy zbieranie danych operacyjnych może służyć ustaleniu profilów osób przesłuchiwanym i ich powiązań. W zależności od profilów charakterologicznych i ustalonych powiązań można dobrać kolejność przesłuchania, czas i miejsce dokonania czynności czy zadbać o dobór odpowiednich przesłuchujących. Rozpytanie może służyć poznaniu charakteru, a poznanie charakteru może ułatwić rozpytanie. Rozpoznanie charakteryzuje się pewną dozą niedokładności i niepewności. Jakieś zachowanie może sugerować (z pewnym prawdopodobieństwem) przynależność do pewnego charakteru, ale też pewien

⁹ B. Wolniewicz, *Cywilizacja techniczna*, „Horyzonty Techniki” 1.04.1982, za: idem, *Filozofia i wartości. Rozprawy i wypowiedzi*, Warszawa 1993, s. 235.

charakter może sprzyjać jakimś zachowaniom, a przez to – z pewną dozą pewności – zwiększać/zmniejszać prawdopodobieństwo ich wystąpienia.

Lista pytań powinna uwzględniać poziom intelektualny osoby przesłuchiwanej, w mniejszym stopniu również dynamizm (osoby o dodatnim dynamizmie więcej mówią, a do tego ubarwiają swoje relacje i trzeba je umiejętnie hamować, osoby o dynamizmie ujemnym należy bardziej pobudzić, *vide* niżej), a także system motywacji (odwoływać się do obowiązków etycznych przy motywacjach etycznych, prawnych przy motywacjach prawnych, starać się zaciekawić przy istniejących silnych motywacjach poznawczych, a przy witalnych – w zależności od potrzeby – zachwiać poczuciem bezpieczeństwa albo je wzmocnić, ewentualnie skłonić do popisywania się, odwołać się do odwagi *etc.*, *vide* niżej).

Czynności wstępne przed przesłuchaniem można by optymalizować również przy użyciu metod psychologicznych. Zdecydowano się na wykorzystanie cybernetyki z trzech powodów. Pierwszy z nich jest niezwykle prozaiczny – autor niniejszego artykułu zdecydowanie lepiej zna cybernetykę (w tym i psychocybernetykę) niż psychologię. Drugim powodem jest to, że cybernetyka jest powszechnie znacznie mniej znana niż psychologia – istnieje więc luka poznawcza, którą należy zapełnić.

Trzeci powód to istnienie pewnych cennych zalet cybernetyki. Należą do nich: klarowne podziały, spójność, kompleksowość, uwzględnianie nie tylko informacyjnych, ale i energetycznych parametrów organizmu, przewidywanie i uwzględnianie nieuchronnych zmian charakteru czy wyróżnienie sztywnych parametrów charakteru (a więc takich, które choć mogą się zmieniać samoczynnie wraz z upływem czasu, to nie poddają się zmianom w wyniku czyjejś wewnętrznej woli czy zewnętrznych działań sterowniczych, wychowawczych *etc.*). Cybernetyka – z wyjątkiem tej technicznej – ma też kilka znaczących ograniczeń. Janusz Korwin-Mikke zwrócił uwagę na słabe obsadzenie cybernetyki i związane z tym ryzyko zbyt słabej krytyki wewnętrznej¹⁰. Ze słabego obsadzenia cybernetyki (a częściowo także z jej podejścia generalnego, analitycznego) wynikają też i inne mankamenty, jak choćby niedostępność dobrych testów i w ogóle trudności z szybkim, stacjonarnym badaniem czyjegoś charakteru w ujęciu psychocybernetycznym.

¹⁰ J. Korwin-Mikke, *Socjocybernetyka – problemy i metody*, „Postępy Cybernetyki” 1980, nr 4, s. 41.

Bibliografia

- Górny M. H., *Psychocybernetyka w pracy policji – zarys zagadnienia*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny” 2010, nr 5.
- Górny M. H., „Optymalizacja czynności kryminalistycznych”, niepublikowana rozprawa doktorska obroniona na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego w dniu 8 XII 2016 r.
- Górny M. H., *Cybernetyczne spojrzenie na prawo – przyczynek do historii cybernetyki prawniczej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2017, t. 69, z. 2.
- Gruza E., *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003.
- Kędzierski M. A., *Zastosowanie rozwinięcia teorii układów samodzielnych na potrzeby typowania przywództwa organizacji przestępczej – analiza psychocybernetyczna*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 9.
- Korwin-Mikke J., *Socjocybernetyka – problemy i metody*, „Postępy Cybernetyki” 1980, nr 4.
- Kossecki J., *Cybernetyka społeczna*, wyd. 2, Warszawa 1981.
- Kossecki J., *Tajniki sterowania ludźmi*, Warszawa 1984.
- Kossecki J., *Elementy nowoczesnej wiedzy o sterowaniu ludźmi. Socjotechnika, socjocybernetyka, psychocybernetyka*, Kielce 2001.
- Mazur M., *Terminologia techniczna*, Warszawa 1961.
- Mazur M., *Cybernetyczna teoria układów samodzielnych*, Warszawa 1966.
- Mazur M., *Cybernetyka a zarządzanie*, Warszawa 1969.
- Mazur M., *Homeostaza społeczna*, [w:] *Procesy samoregulacji w oświacie. Problemy homeostazy społecznej*, M. Pęcherski, J. Tudrej (red.), Warszawa 1983.
- Mazur M., *Cybernetyka i charakter*, wyd. 3, Warszawa 1999.
- Owoc M., *Cybernetyczny model ekspertyzy*, [w:] *Wybrane zagadnienia teorii i metodologii kryminalistyki*, J. Widacki (red.), Katowice 1983.
- Piątkiewicz J., Lax G., Jakubiec J., *Służba śledcza. Podręcznik dla szkolenia funkcjonariuszów Policji Państwowej*, Warszawa 1928.
- Węgrzyn M., *O indywidualnych różnicach mężczyzn i kobiet w percepcji rzeczywistości i przetwarzaniu informacji*, „The Peculiarity of Man” 2010, nr 14.
- Wolniewicz B., *Filozofia i wartości. Rozprawy i wypowiedzi*, Warszawa 1993.

Streszczenie

Przesłuchanie nie jest czynnością wyizolowaną, a jego prawidłowość zależy w dużej mierze od prawidłowości innych czynności dowodowych, w tym od czynności podejmowanych celowo dla właściwego przygotowania przesłuchania.

W literaturze kryminalistycznej sporo miejsca poświęca się przesłuchaniu, niewiele zaś czynnościom przygotowawczym przed przesłuchaniem. Do czynności wstępnych przed przesłuchaniem/przygotowujących przesłuchanie zaliczyć można: rozpytanie, ustalanie sieci powiązań między osobami przesłuchiwanymi, stworzenie wstępnych profili osób przesłuchiwanym, wyznaczanie kolejności przesłuchań, wybór czasu i miejsca przesłuchania, ułożenie wstępnej listy pytań wraz z wariantami oraz dobór osób przesłuchujących.

Optymalizację tych czynności pokazano na przykładzie wykorzystania w tym celu cybernetyki.

Słowa kluczowe: przesłuchanie, cybernetyka, optymalizacja, kryminalistyka, czynności wstępne przed przesłuchaniem

Optimisation of preliminary actions before interrogation with use of cybernetics – selected aspects

Summary

Interrogation is not an isolated action; its correctness depends on the correctness of other forensic actions (actions taken to prepare interrogation included). Much has been written in the forensic literature about interrogation, but very little about preliminary actions before interrogation. Preliminary actions before interrogation include: making inquiries, formulating preliminary profiles of potential witnesses and suspects, choosing sequence of interrogations, setting time and place of interrogations, making preliminary list of questions (with alternative variants) and appointing suitable interrogators. Optimisation of such actions was exemplified with use of tools provided by cybernetic.

Keywords: interrogation, cybernetics, optimisation, criminalistics, preliminary actions before interrogation